

اورمه آسیاده

اسلامیتک امتشاد را ترکی زمانه عالم بـ آبـه

ر . بارنولم

شورالر اتحادي علوم آقا:ههیسى اعضاىندن

روس علوم آقاده میستك آسيا موزهسى ایچين ۱۹۱۴ سنەسته «احمد زکى ولیدى» طرفدن الده ايدىلەن يازمالار آراسنده، اسان و املای قدیم اوزره يازیلش آنۇنىم بر تفسیر تورکى وارد [Cod. Mus. As. 332 co-Walidow; 1914, Nr. 2475]. باش طرفلرى بوزوق اولان يازما [ورق ۱۸ آ] نجى سورەنك دردنجى آتى ايله باشلايور . عربىجه متىنک سطرلىرى آراسنە توركى ترجمەسى علاوه ايدىلەشىدر . مذكۈز سورەنك نەياتىندە يېتە توركى او لارق تارىخ مقدس ايلەپىغمېرك حىاتە عائىد حكايىلەر موحوددر . ۴۰ و ۴۱ نجى ورقلر آراسنە بويوک بر قسم نەصاندر ؟ بناءً عليه قرآنك متىندىن يىكىمىي اپكىنجى سورە ايله (اون بىنچى آيتىن صوکرا) ۲۳ - ۴۷ نجى سورەنك نەياتى نەصاندر . ۷۵ نجى سورە [۲۷ نجى آيتىن صوکرا] ايله ۷۶ و ۷۷ نجى سورەلرك نەياتى يالكىز عربىجه متىنده مذكۈر اولوب ترجمەسى يوقىدر . بر جوق يىزىنە متن داخلىنداكى ترجمەلر يىرىنە، مختلف قرآن آيتلىرى آراسنە درج ايدىلەش اولان توركى شەرخەلر اقامە ايدىلەشىدر . اشىك نەياتىنە ياقلاشىلدىقى، مؤلف، توركىجه متىنده دە آرا صىرا اسىكى عجمىجە كەلمەلەر استعمال ايدىلەكىدەدر: او لارق آتلايور . كىذلاك توركىجه متىنده دە آرا صىرا اسىكى عجمىجە داها صىق «مسجد» يىرىنە «منزكىت» كىي [ورق ۱۷ ب، آ ۳۹، ۱۳۹، ب، ۱۴۴، ب، ۱۴۵ آ]. بواشىك كاشقى، يازما حقنە يالكىز قىصا بىنوت نشر ايمشىدر كە [۱]، بو نوطىدە «پ». مەليورانسىكى طرفدن [۲] ۷۱۰ نجى تارىخىندا وجودە كىتىريلەن «ربغوزى» نك «قصص

[۱] زاپىسىكى ، XXIII ، ص ۲۴۹

[۲] «المظريه» بارون روزەن نامە نشر ايدىلەشىدر، ۱۸۹۷، ص ۲۷۹ - ۳۰۸؛ بىتىش موزە ئۆممەكى يازمه يە نظرأ مكمل [Rien Rien نك توركى يازمهلىرى، ص ۲۶۹ - ۲۷۳] .

الانبیا» سنه عائد نا تمام پارچا ایله، لسان آبدھسی اوبلق دولایسیله، مقایسه ایدیلهن تفسیرک داهما اسکی اولدینی قید ایدیلشدیر. «سالمان Saleman» تفسیرک لسانی داهما تفصیلاتی تدقیق ایده‌جکدی؟ شیمدى ایسه «آ. ساماپلوج» طرفدن تدقیق ایدیله‌جکدر. دائماً تکرر ایمکده اولان «یلافچ» (پیغمبر) ایله «سف» - «سو» یربته کلمه‌لری، لسانک اسکیلکنه و «ربغوزی» اثربنک لسانی ایله قرابتی اولدینه کافی دلیل تشکیل ایده‌بیلیر. صیق صیق ذکر ایدیلان «یلافاق» کلمه‌سی (پک معناسنده‌در)، هم تفسیرده هم ده «رابغوزی» نک «وصص» نده مشترکدر: [یلافاق اسان، یلافاق بخشی، یلافاق خوش، یلافاق اولوغ].

این یوفقاً معناشته آکثريا «اذ کو» «یاخود» از کو، او «یفونز» کلمه‌لری استعمال اوبلوتویوز؛ فقط بعضاده مثلاً صوکسوره به عائد شر حده [ورق ۱۴۷ ب] «یخشی» و «یمان» کلمه‌لری ده، قوللایتمقدده درزه [۱۴۷ ب] «یمان»، آدم شری یمان را قتروزه [۱۴۷ ب] «یمان»، تفسیرده نگی اسکی کلمه‌لر آراسنده صهریت عموانلرندن اولان «ایخی» [۱] یعنی «اغا» کلمه‌سی ده واردزه [۱۴۷ ب] «یمان»، آدم شری یمان را قتروزه [۱۴۷ ب] «یمان»،

«محزر بن المطاب یلاچ عهنيتك ایخسی اردی» [ورق ۲۷ ب].

آکثريا اقرباً معناسته «قداش» کلمه‌سی قوللایتمقدده در [۲]. مثلاً «یوسف»، «ماریا» نک قذاشیدر [ورق ۱۷ ب].

«ساماپلوج» ک. نظر دقتهی جلب ایتدیک بر فقره [ورق ۶۵ ب]، ۵۵ نجی سوره دم ۲۹ نجی آیه عائد شر حده در [بالخاصه مهمدر: بوقرده، اورتا آسانک تورکه متلرندم اوزمانه، قیادار بولوئیان «چلی» [۳] کلمه‌سی وارد. بوکله دینی برمعناده قوللایتمیور؛ بی‌سیاهی یرکوله نک افديشته خطابی طرزنده [یابلی] قوللایتلیور [بر وزیر حکمداریه]

[۱] باقیکز: سلچوق تاریخی کلیاتی، هوسمای طبیعی، ج ۲، ص ۱۳۳ ب ناشرک نوطه‌سنہ عائد «بارون روزه» ل. تصحیحاتی، زایسکی ج ۴، ص ۴۰۰؛ اورخون کتابه‌لرنده نگه، «رادلوف»، اسکی تورک کتابه‌لری، ۹۵؛ «طومان»، اورخون کتابه‌لری، ۱۲، ۴۲.

[۲] فون لوک، Chuastuanift، ص ۱۷، سطر ۲۵

[۳] اسلام آنسیقلوپدیسته «چلی» حقنده کی مقالم، ج ۰۱، ص ۸۶۶ ف

«کل بوم هرفی شاهه» آینه ایضاح ایدر کن شاشیریور؟ سیاهی کوله حکمدارک سواله جواب ویرمک در عهده ایدیور؛ حکمدار کوله نک جواهیله زیاده سیله تطمین ایدیله یکندن، وزیر، حکمدارک امریله لباس و مقامی در حال کوله یه ترک ایدیور [۱].

تفسیرک لسانی هیچ ده متجانس ده کیلدر؛ پیغمبر معناسته «یلافچ» دن باشقا «رسول، پیغمبر، ایلچی» [ایلچو] دخی یازیلیور، ورق ۷۷ ب ۷۳۰ آ [کله‌لری ده قول‌لایلمقدده در، عجمجه «میرزاده» [ورق ۹۶ آ] نسبة داها آنکی بزمانه عائددر. بوتون بونلر، هریباً شیور دُوقزنه عائدیچ مختمل اولان بویازماده، اصل اثرک لسانک قسمیاً یکیلشدیریله یکنکتی گوشتیور. تفسیر، بالکنک لسان متبعلری ایچن دکل، اسلامیتک انتشاری زمانه عائد بر آبده اولمک خیشیله تاریخ مدیت متبادری ایچن ده پک زیاده اهمیتی حائزدر؟ تنه کیم، او بوز سنه اوک «براون» طرفدن تدقیق ایدیلهن عجمجه تفسیرده بوله ایدی [۱]: هزا یکی ازده آنونیم و تاریخساز در فراهن ایکی یازمانک محتویاتندن ده، مؤلف ایله نهانکتی اوچیانی سخنده بالکن بالواسطه معلومات الده ایدیله ییلیکدده در [۲].

توریکه، تفسیر، اسلاملره همحدود از اضیده، تورک ساحه سنه قارشی «ماوراءالنهر» ده یازیلشدیر، خکایه ایدر لرکه «سمر قند» ده، «بخارا» ده، وبا «ماوراءالنهر» که هر هانکی بوطر هنده اطفاعی مشکل بر تحریق ظهور. ایتدیک زمان «اصحاب الکهف» پک اسلاملری بز منصوبی کاغذ اوزریه یازیلوب آتشه آتیلیزسه آتشن‌هان سورایمش [۲]. مؤلف بالذات برو و قعه نک شاهدی اولدیغی ادعا ایدینور [۳].

[ورق ۹۶ آ] م. علیما لاز انداغ ایشلار کیم قایو ریدا اوت توشاشا انداغ کیم سمر قندیا بوخارادا توشور ارسا ماوراءالنهر نیما توشور ارسا اوتنی اوچیور و بیلماس‌لار عاجن بولسالار اوچی اوژیتاق اوچورماک اوچون اصحاب الکهف اتلارینی متصوری کاغذ اوژابیب اول اوتغا کامشسا اوت اوچکای تنکری تعالی قدرتی بر لاتیب ایشلار اول ایت اینه بو اتلارنی کشمکش لیکنی کتاب قوش‌فوچی مصنف یاد قیلماق (!) ولیکن کندين الحاق قیلمنش لار کیم تیب بتلیدی).

[۱] JRAS ، ۱۸۹۴ ، ۱۸ ص ۴۱۷-۵۲۴.

[۲] « طبری » تفسیرینک کنارنده بولونان « تفسیر نشاپوری ». یه باقیکز ، ج ۱۵. ۱۰ ص ۱۲۰ : « عن ابن عباس اذ اسماء اصحاب الکهف تصلح للطلب والهرب واطفاء الحريق تكتب في خرقه ويرى بها في وسط النار » .

اصحاب کهف افسانه‌ستک اورتا آسیاده «تورفان» جوارنده‌کی ساحه‌یه حصر و تحدید ایدیلیدیکی معلومدر. تفسیرک مؤلفی بونوع مطابقت Identification لردن خبردار دهکیدر. اونک فکرخجه اصحاب کهف یونانی ایدیلر، «افسوس» اسمنه‌کی یونان مملکتنده باشارلاردى [یونانی ایلندا بیرایل اردی افسوس اتلیغ]؛ اصحاب کهفک اویقویه دالماسی ایله اویقون اویاناسی آراسنده چکن مدت ظرفنده بومملکتده حاکمیت یونانیلردن رومالیلرمه چکمشدی : [ورق ۹ ب اول مملکت یونانی لاردین باردى رومی لارغا توشدى] . پیغمبر افسانه‌لری، دوغرو اولارق سوریه‌یه و دولاییسیله فلسطینه انحصار ایتدیرلکددر. «قدس» دامًا «بیت المقدس» تسمیه ایدیلکددر. «عیسی» نک حیاتندن بحث ایدیلیدیکی زمان - غربیدرکه - «مصر» ه فاردن بحث ایدیله‌جک یرده «سوریه» یه [شام] فراری ذکر ایدیلیور : «عیسی» «شام» «ден» «قدس» ه عودت ایدیلیور [ورق ۱۸ ب] .

آنزده‌کی یازی، محتویات و شکل اعتباریه قرآن تفسیرلرینک ایلک دورینه عائددرکه، «غولد تسیهر» ه نظرآ، «تفسیر طبری» بو دورک اعتلا نقطه‌سنی کوستیر.

بو کتاب، بیویوک برقسمی «ابن عباس» ه ارجاع ایدیلهن عینی عنعنوی تفسیر اولوب «حسن البصري، مقاتل، قتاده» الح کی تکرار ایده‌ن عینی راویلری، و مؤخر کلامه عائد هیچ بر ایز بولونمسزین پیغمبرلره عائد مفصل افسانه‌لری احتوا ایده‌ر. مؤلف بو خصوصه عائد کتابلره کافی درجه‌ده واققدر؛ «محی‌الدین بن صائب‌الکلبی» [وفاتی ۱۴۶ ه] نک زمانزده موجود ایلمايان معروف قرآن تفسیرندن بحث ایدیلیور [۱]؛ «ابو بکر» «الکلبی» یه استناداً ایلک مسلمان اولارق کوستیرلکددر : [ورق آ-۷۳ . ۵۷ نجی سوره ۱۰ نجی آیت] :

«الکلبی ایتور بو آیت ابو بکر الصدیق رض اوجون ایندی‌اینک فضلی ارتوق اینک اوجون کیم اول مسلمان اول بولدی ..»

«محی‌الدین ابن اسحاق» لک تاریخ کتابی اثرک متعدد یزلرنده ذکر اولونویور : [ورق ۴۹ ب .- قرال تابلاة Tabbâh] نک مکه، مدینه و یهودیلر ایله‌اولان مناسباتی [۲]، [ورق ۱۴۲ ب .-

[۱] باقیکز : زاخاو، ابن سعدده، ج. ۳، مدخل ۲۲

[۲] باقیکز : طبری تاریخی، ج ۱، ص ۸۹۲؛ طبری تفسیری، ج ۲۶، ص ۹۷

خریستیانلرک «ذونواس» زماننده تعقیبلری [۱]. نجی سوره ۱۰ نجی آیه [ورق ۱۳۷ آ]

« صوفی ابراهیم بن ادھم » لک بر کلامی علاوه ایدیلیشدرا :

« ابراهیم بن ادھم (!) ایتدی ناکاه قوم تیلانجی لار آ زو قیمز آخرت غا التور تیر »
نجی سوره یه عائد او لارق ، ۳۲۱ تاریخنده وفات ایدن نخویوندن « ابن درید » ه
عطفاً دینلیورک [ورق ۱۲۵ آ]، اکرپیغمبر کندیسنہ نازل او لان و حیلردن هر هانکی بریسنى
کتم ایتس اولسایدی، بونى، مطلقاً بالذات جناب حق طرفندن امر ایدیلش اولدینى ایچین
یا پاشن اولوردى :

« ابن درید ایتور اکر یلافیج عه قرآندا نارسا یشورور ارسا بو آیت نی یشور
غای اردی ». .

« ربگوزى » نك « قصص الانبیا » سنه اولدینى کي [۲]، اورتا آسیا يه اسلاملار
طرفندن کتیریلان حرب محاصره آلتى ایچون - که اکثريا « منجینیق » اولدینى حالدە
بوراده « منجینیق » در - شیطانڭ ایجاد كردهسى اولدینى و نمودك شیطانندن آلدینى بیان
ایدیلیور [ورق ۳۸ ب] :

« نمود ایدى ابلیس ناحیله او كرا تورسن کلتور کیل تېب ابلیس منجینیق قیلو بردى
اندا اونکدین کیم ارسا منجینیق نی کورمۇشى يوق اردى بیلماس اردی لار »
نجی سوره ۱۱ نجی آیه مربوطاً نسبی حقنده طعن و تشنیعده بولونیلان مهتدى
بر یهودى قاریسنى پیغمبرك ناصل تسلی ایلديکی حکایه ایدیلیور :

« ابن عباس ایتور بو صَفِيت بنت اخطب کالدى پیغمبرعه قىينا يفلايو ایتدی يارسول
الله منكى عىب قىلورلار ایتورلار ياكلى دىه تىو يعنى جهودىيە تىماڭ بولور پیغمبرعه ایتدى
سن نىشا تىجادۇنک مەم اتام هارون تىو و اتام قىداشى موسى بن عمران تىو و رسولىم محمد
المصطفى صلى الله عليه وسلم تىو [۳] ». .

مؤلفك، قرآن متنى فارئلرینه خالص توركە كله لرلە ایضاح ایچىن اوغر اشىمى، حرث
تارىخى اعتبارىلە چوق مەمدر . الله « تىکرى » كىلە سىلە كۆستەيلىدیکى کي، شیطان دخى

[۱] طبرى تارىخى، ج ۱، ص ۹۱۹ ؛ « نولده كه » طرفندن مترجم طبرى ، ص ۱۷۶ .

[۲] قصص ، قازان ۱۹۰۸ ، ص ۸۳

[۳] طبرى تفسىرندە مقید او لان [ج ۲۶ ، ص ۸۴] « حسن بصرى » نك سوزلرى
متىعاپاً كلىور .

آرا صیرا [سوره ۲۲، آیت ۳۰] ورق ۴ آ.] «یاک» کله سیله افاده ایدیلکدەدر. «ملک» ایچین خریستیان [۱] و ماتخه بیست [۲] متئلدە اولدینی کى دائماً عجمیجه «فرشته» کله سی استعمال ایدیلیورکە، يرینه باشقا بر توركە كله بولونامادینی آشكاردر. «بورخان» کله سی بودزمه حب اولان ماتخه ئىستىلدە بالطبع ئاماً باشقا بزمعنادەدر؛ مسلمانىلار ایچین «بورخان» يالگز بر صنمدن عبارتدر. «داقیانوس» و ملىي «بورخان» ئە طاپارلىز [ورق ۹ آ.] بورخانغا تىنۇر ازدىيلار [۳]. (ابراهيم) كې تىخىرىپ ایتدىكى بوتلە «بورخان» دىنيوزلر [سوره ۲۱، ورق ۳۸ آ.] ۵۲۰ نجى سوره ۲۹ نجى آيتىدە [ورق ۳۷ آ.] «كاهن» «خاتم» [قام يرىنه] كله سیله افاده ایدیلیور ۱۰۵ نجى سورەتكى ئەسىرىنەن نىكوس negus «خىشىن بىكى» «اولارق مەيدىدر.

«Asia Major» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۲۵) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۴].

«Asia Minor» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۲۶) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۵].

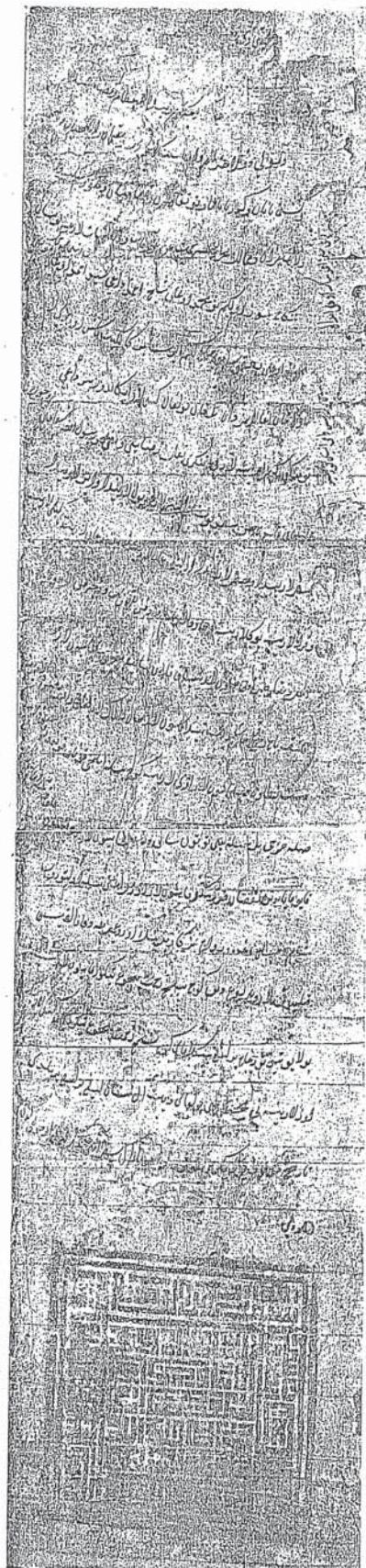
«Asia Minor» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۲۷) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۶].

«Asia Minor» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۲۸) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۷].

«Asia Minor» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۲۹) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۸].

«Asia Minor» مجموعەسنانك اىكىنجى جىلىنىك ابرنجى جزوئىدە: (۱۹۳۰) ایتشىيار اىقىدىرىم «كۈرىلى زادە اىجىپتىمال» ياك طېقىدن تىرچەم، ادلوغىشىدۇ [۹].

[۱] ف. ق. مولار، اویغورقا (۱۹۰۸)، ص ۱۰. [۲] رادلوف، Chuastuanift، ص ۳۸. - «فون لووق» Chuastuanift، ص ۱۹.

فازان پوردنده بروانگش کارنگی بر دسته:
صاحب کری خانه باشیانی
نویسندگان پژوهشی - اینستیتو